

फिक्कल गाउँपालिका

खाडसाड, सिन्धुली

बागमती प्रदेश, नेपाल

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ९

संख्या: ९

मिति: २०८२/१२/१५

भाग: २

पोषणमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका लागि सूचक प्रमाणीकरण कार्यविधि,
२०८२

गाउँकार्यपालिकाबाट स्वीकृत मिति: २०८२/१२/१४

प्रमाणित मिति: २०८२/१२/१४

प्रस्तावना: मातृ तथा बाल मृत्युदर घटाउनुका साथै बालबालिकाको उच्चतम मानसिक विकास गरी देशको मानवीय पुँजी वृद्धि गर्दै समग्र आर्थिक विकासलाई तीव्र बनाउने उद्देश्यले पोषणको अवस्थामा सुधार गर्नु अपरिहार्य भएको छ। कुपोषणका विविध समस्याहरू समाधान गर्न बहु-क्षेत्रीय अवधारणा अवलम्बन गर्नुपर्ने विश्वव्यापी मान्यतालाई स्वीकार गर्दै नेपाल सरकारले मिति २०६९ जेठ ३२ मा बहुक्षेत्रीय पोषण योजना स्वीकृत गरी क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। यसै सन्दर्भमा फिक्कल गाउँपालिकाको पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्देशक समितिको मिति २०७९ भाद्र १६ गतेको बैठकको निर्णय र गाउँ कार्यपालिकाको २०७९ माघ ६ गतेको पोषणमैत्री फिक्कल गाउँपालिका घोषणा अभियान कार्यान्वयन निरन्तरता सम्बन्धी निर्णयलाई आधार मानी यो कार्यविधि तयार गरिएको छ।

संघीय संरचनाअनुसार राज्यका तीनै तहबीच समन्वय गर्दै स्थानीय तहमा पोषण सुधारका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिएको हुँदा, फिक्कल गाउँपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन, २०७६ को दफा ४ बमोजिम प्राप्त अधिकार प्रयोग गरी यो कार्यविधि तयार गरी लागू गरिएको छ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

(१) यो कार्य विधिको नाम “पोषणमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका लागि सूचक प्रमाणीकरण कार्यविधि, २०८२” रहेको छ।

(२) यो कार्य विधि स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएको मिति देखि फिक्कल गाउँपालिका क्षेत्र भित्र लागू हुनेछ।

२. परिभाषा:

(१) विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्य विधिमा:

(क) "संविधान" भन्नाले नेपालको संविधान संझनु पर्दछ ।

(ख) "ऐन" भन्नाले फिक्कल गाउँपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने ऐन २०७६ सम्झनु पर्दछ ।

(ग) "पालिका" भन्नाले फिक्कल गाउँपालिकासम्झनु पर्दछ ।

(घ) "कार्यालय" भन्नाले फिक्कल गाउँपालिका गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय सम्झनु पर्दछ ।

(ङ) "पालिका स्तरिय समिति" भन्नाले पालिका स्तरीय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्देशक समिति सम्झनु पर्दछ ।

(छ) "वडा स्तरिय समिति" भन्नाले वडा स्तरिय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सहजिकरण तथा कार्यान्वयन समिति सम्झनु पर्दछ ।

(ज) "प्रदेश" भन्नाले बागमती प्रदेश नीति तथा योजना आयोग सम्झनु पर्दछ र सो शब्दले बागमती प्रदेश सरकार र सो अन्तर्गतका मन्त्रालय तथा कार्यालय समेतलाई बुझाउँदछ ।

(झ) "जिल्ला स्तरीय सिफारिस समिति" भन्नाले जिल्ला स्तरीय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा अनुगमन तथा सिफारिस समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।

(ञ) "संघ" भन्नाले नेपाल सरकार सम्झनु पर्दछ ।

३. पृष्ठभूमि:

नेपालले राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा व्यक्त गरेका विभिन्न समझदारी तथा प्रतिवद्धताहरू कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा बालबालिका महिला तथा किशोरीहरूको पोषणको अवस्था सुधारको लागि गरेका सबै प्रतिवद्धताका साथै दिगो विकास लक्ष्य र विश्व स्वास्थ्य सभाले तोकेका स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी लक्ष्य तथा सूचकहरू पुरा गर्न राज्य र राज्यका सबै निकाय र तहको दायित्व तथा जिम्मेवारी रहेको छ । अन्तराष्ट्रिय रूपमा नै कुपोषणको समस्या निराकरण गर्ने कार्यलाई सामाजिक आर्थिक तथा मानवीय विकासका साथै दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने आधारको रूपमा लिइएको छ । कुपोषणबाट सृजना हुनेसमस्याहरू गम्भीर दुरगामी तथा अपुरणीय किसिमको हुने कुरा विभिन्न अध्ययनले प्रष्ट पारेको छ । हामी सबैको प्रयासबाट मात्रै महिला बालबालिका र किशोरीहरूमा हुने कुपोषणलाई उल्लेख्य रूपमा घटाउन सम्भव छ भन्ने कुरालाई मनन गर्दै यस तिनपाटन गाउँपालिकाले बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम कार्यान्वयनका विभिन्न अभियान र कार्यक्रम संचालन गरिरहेको छ । पोषणको क्षेत्रमा भएका उपलब्धिहरूलाई दिगो बनाई थप प्रगति हासिल गर्न पर्याप्त साधनको व्यवस्था सहित सम्बद्ध सबै तह विषयगत शाखा र विभिन्न क्षेत्रहरूबाट थप प्रतिवद्धता सहित

सहयोग सहजीकरण र समन्वय आवश्यक छ। दिगो विकास लक्ष्य नेपाल सरकारका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धताको पूर्णतामा योगदान दिन स्वास्थ्य र पोषण सुधारको अभियानलाई व्यवस्थित र क्रमबद्ध रूपमा अगाडी बढाउने दीर्घकालिन सोच राख्दै मिति २०७९ चैत्र २८ गते समग्र पोषण स्थिति सुधारका लागि फिक्कल गाउँपालिकाले १४ बुँदे प्रतिवद्धता समेत जारी गरेको छ।

फिक्कल गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा पोषण-मैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनका क्रममा स्थानीय तहमा बहु-क्षेत्रीय अवधारणा अनुसार पोषण सुधारका लागि संस्थागत संयन्त्र, नीति, कार्यक्रम र गतिविधिहरूलाई एकीकृत गर्ने प्रक्रियालाई सहजिकरण गर्नका लागि यस सूचक प्रमाणिकरण विधि तयार गरिएको हो। यसमा स्वास्थ्य, शिक्षा, महिला तथा बालबालिका, कृषि, पशुपन्छी, खानेपानी तथा सरसफाइ (WASH), र शासकीय प्रवन्ध लगायतका विषयगत क्षेत्रहरूमा समावेश भएका र स्थानीय तहहरूले प्राप्त गर्नु पर्ने सूचकहरू समेटेर पोषणमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने लक्ष्यहरू यसमा समावेश गरिएको छ।

पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NFLG) को अवधारणा बहु-क्षेत्रीय दृष्टिकोणमा आधारित छ। यसले स्वास्थ्य, शिक्षा, महिला तथा बालबालिका, कृषि, पशुपन्छी, खानेपानी तथा सरसफाइ (WASH), र शासकीय व्यवस्थापन क्षेत्रलाई एकीकृत गरी स्थानीय स्तरमा पोषण सुधार गर्ने लक्ष्यका साथ अगाडी वढ्दछ। स्वास्थ्य क्षेत्र अन्तर्गत मातृ तथा बाल पोषण सेवा, कुपोषण व्यवस्थापन, सूक्ष्म पोषक तत्वको कमी नियन्त्रण, र स्वास्थ्य प्रणालीमार्फत पोषण प्रवर्द्धनमा केन्द्रित हुन्छ भने शिक्षा क्षेत्र विद्यालयमा पोषण शिक्षा, स्वस्थ खाद्य वातावरण, स्वास्थ्य तथा पोषण प्रवर्द्धनात्मक सेवाहरू, र शिक्षा प्रणाली भित्र पोषणमैत्री शासनमा जोड दिन्छ। महिला तथा बालबालिका क्षेत्र महिला सशक्तिकरण, बाल संरक्षण, प्रारम्भिक बाल विकास (ECD) मा पोषणका क्रियाकलाप, हानिकारक सामाजिक मान्यताहरूलाई सम्बोधन, र पोषणमैत्री शासनमा समन्वय तथा अनुगमनमा केन्द्रित हुन्छ। कृषि क्षेत्र अन्तर्गत विविध र पौष्टिक खाद्य

उत्पादन, पोषण-संवेदनशील मूल्य श्रृंखला, घरेलु खाद्य सुरक्षा, महिलाको सहभागिता, र कृषि प्रणाली भित्र पोषण शासनमा जोड दिन्छ भने पशुपन्छी विकास क्षेत्र पौष्टिक पशु-स्रोत खाद्य पदार्थ (ASF) को उत्पादन र उपयोग, मूल्य श्रृंखला, बाल पोषणलाई असर गर्ने व्यवस्थापन अभ्यास, महिलाको सहभागिता, र पशुपन्छी संग सम्बन्धित पोषणका विषयहरूमा केन्द्रित रहन्छ। खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्र सुरक्षित पानी, सुधारिएको सरसफाई, स्वच्छता व्यवहार प्रवर्द्धन, विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा WASH सेवाहरू, र पोषणमैत्री शासनमा अनुगमनमा जोड दिन्छ। यसका साथै शासकीय प्रवन्ध क्षेत्र पोषणका लागि संस्थागत संयन्त्र, जवाफदेहिता, पारदर्शिता, क्षमता विकास, स्रोत विनियोजन, नीति तथा कानुनी ढाँचा, र राजनीतिक प्रतिबद्धता तथा नेतृत्वलाई समर्थन गर्ने कार्यमा केन्द्रित हुन्छ। यसरी सबै क्षेत्रका सूचकहरूले प्रत्यक्ष रूपमा पोषण सुधारमा योगदान गर्दै स्थानीय तहलाई पोषणमैत्री वातावरणतर्फ उन्मुख गराउने आधार तयार गर्छन्।

४. उद्देश्यहरू

- क. पोषणमैत्री स्थानीय शासन घोषणाका लागि सूचक प्रमाणीकरण प्रक्रिया स्पष्ट पार्नु ।
- ख. बहु-क्षेत्रीय सूचकहरूको आधारमा मूल्याङ्कन प्रणाली विकास गर्नु।
- ग. अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रमाणीकरण प्रक्रिया व्यवस्थित गर्नु।
- घ. आवश्यक फारम, कागजात तथा अभिलेख व्यवस्थापन प्रणाली निर्धारण गर्नु।
- ङ. सरोकारवालाबीच समन्वय र सहकार्य सुदृढ गर्नु।

५. कार्यविधिको प्रयोग र प्रयोगकर्ताहरू

यो कार्यविधि फिक्कल गाउँपालिका तथा अन्तर्गतका वडा कार्यालयहरू, विषयगत शाखाहरू, विकास साझेदारहरू तथा सरोकारवालाहरूले प्रयोग गर्नेछन्।

६. बहु-क्षेत्रीय कार्यान्वयन ढाँचा

पोषणमैत्री स्थानीय शासन बहु-क्षेत्रीय अवधारणामा आधारित हुनेछ जसमा स्वास्थ्य, शिक्षा, महिला तथा बालबालिका, कृषि, पशुपन्छी, खानेपानी तथा सरसफाइ (WASH) तथा शासकीय प्रवन्ध क्षेत्र समावेश हुनेछन्।

७. सूचक तथा प्रमाणीकरण विधि

क) पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NPLG) घोषणाका लागि शिक्षा क्षेत्रका सूचक प्रमाणीकरणका विधिहरू

सि. नं.	सूचक	प्रमाणीकरणका लागि आवश्यक कागजातहरू	उपलब्ध हुने निकाय
१	चार वर्ष उमेर पुगेका बालबालिका मध्ये प्रारम्भिक बाल विकास (Early Childhood Developme	४ वर्ष उमेर पूरा गरेका बालबालिकाको जन्मदर्ताको अद्यावधिक अभिलेख सङ्कलन गरी वडामा प्रमाणित गर्ने र वडाको छाप लगाउने ।	स्थानीय पञ्जीकाधिकारीको कार्यालयमा (सम्बन्धित वडा)
		वडा भित्रका सबै सामुदायिक र निजी ECD/बालविकास केन्द्रहरूबाट ४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको भर्ना अभिलेख (नाम, जन्म मिति, अभिभावकको विवरण) सङ्कलन गर्ने र वडामा प्रमाणित गर्ने र वडाको छाप लगाउने ।	ECD केन्द्रको भर्ना अभिलेख(सम्बन्धित वडा)

	nt - ECD) कक्षामा १०० प्रतिशत भर्ना भएको	जन्मदर्ताको अभिलेखसँग ECD केन्द्रको भर्ना अभिलेखलाई क्रस-चेक गरी ४ वर्षका कति बालबालिका भर्ना भएका छन् र कति छुटेका छन् भनी यकिन गर्ने। यसमा दोहोरो गणना नभएको सुनिश्चित गर्ने र प्रमाणित गरी फटोकपी फाइलमा राख्ने।	वडा कार्यालय र ECD केन्द्र
		यदि कुनै बालबालिका अर्को स्थानीय तहमा सरेका छन् भने उनीहरूको स्थानान्तरणको प्रमाण वडा बाट तयार गर्न लगाउने र फोटोकपि फाइलमा राख्ने।	वडा कार्यालय
२	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा भएका सहजकर्ताहरू मध्ये पोषण सम्बन्धी अभिमुखीकरण /तालिम प्राप्त गरेका सहजकर्ताहरूको प्रतिशत	सम्बन्धित वडा कार्यालयसँग उपलब्ध सबै कार्यरत ECD सहजकर्ताहरूको अद्यावधिक सूची सङ्कलन गर्ने र प्रमाणित गरी फाइलमा राख्ने।	वडा कार्यालय र ECD केन्द्र
		पोषणसम्बन्धी अभिमुखीकरण वा तालिम सञ्चालन गर्ने सरकारी निकाय (स्वास्थ्य शाखा, कृषि शाखा, महिला तथा बालबालिका शाखा), गैरसरकारी संस्था वा स्थानीय तालिम प्रदायक संस्थाको अभिलेख सङ्कलन गर्ने। तालिमको नाम, मिति, अवधि र सहभागी सहजकर्ताहरूको नाम स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको माइन्सूटको फोटोकपी गरि वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने।	गाउँपालिका र वडा कार्यालय
		यदि तालिम प्राप्त सहजकर्ताहरूको तालिमको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि उपलब्ध छ भने सोको फोटोकपी फाइलमा राख्ने।	वडा कार्यालय र ECD केन्द्र

३	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ देखि ८ सम्म) पूरा गर्ने बालबालिका को सङ्ख्या १०० प्रतिशत	वडा भित्रका सबै सामुदायिक र निजी विद्यालयमा कक्षा ८ मा भर्ना भएका विद्यार्थीहरूको अद्यावधिक र प्रमाणित लगत (नाम, जन्म मिति, अभिभावकको विवरण) सङ्कलन गर्ने र वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	सम्बन्धित विद्यालय र वडा कार्यालय
		कक्षा ८ को अन्तिम परीक्षामा उत्तीर्ण भएका विद्यार्थीहरूको प्रमाणित अभिलेख (नतिजा विवरण) सङ्कलन गर्ने र वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	सम्बन्धित विद्यालय
४	स्थानीय तहले बनाएको स्थानीय पाठ्यक्रममा पोषण तथा बाल अधिकार सम्बन्धी विषय समावेश	गाउँपालिका वा नगरपालिकाको शिक्षा शाखाबाट स्वीकृत र प्रकाशन भएको स्थानीय पाठ्यक्रमको आधिकारिक प्रतिलिपि प्राप्त गर्ने र फाइलमा राख्ने । प्रमाणीकरण गर्ने निकायले सो पाठ्यक्रमको प्रत्येक पाठ, एकाइ वा शीर्षकको समीक्षा गरी पोषण तथा बाल अधिकारसम्बन्धी विषयवस्तु समावेश भए/नभएको यकिन गरी प्रमाणित कागजात फाइलमा राख्ने ।	गाउँपालिका। वडा कार्यालय र विद्यालयहरू गाउँपालिका। वडा कार्यालय र विद्यालयहरू
५	विद्यालय दिवा खाजामा स्थानीय स्तरमा	वडा भित्रका दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन हुने सबै विद्यालयको अद्यावधिक सूची सङ्कलन गरी वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	वडा कार्यालय र विद्यालयहरू

उपलब्ध पोषणयुक्त खाद्यवस्तुहरूको प्रयोग गर्ने विद्यालयको संख्या १०० प्रतिशत	प्रत्येक विद्यालयको दिवा खाजा कार्यक्रमको अभिलेख सङ्कलन गर्ने, जसमा प्रयोग गरिएका खाद्यवस्तुहरूको नाम र तिनीहरूको स्रोत (स्थानीय किसान, स्थानीय बजार, बाहिरबाट ल्याइएको) स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरी वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	वडा कार्यालय र विद्यालयहरू
	वडा वा स्थानीय तहले विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रमबारे नियमित रूपमा पठाउने प्रगति प्रतिवेदनहरूमा स्थानीय उत्पादनको प्रयोगबारे उल्लेख भएको खण्ड हेरी वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	वडा कार्यालय र विद्यालयहरू
	रैथाने बाली उपयोग तथा प्रयोग सम्बन्धी स्थानीय तहबाट भएका कार्यक्रमहरूको माइन्सूट फोटोकपि गरी वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	गाउँपालिका कृषि शाखा
६ विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक,	वडामा सञ्चालनमा रहेका सबै सामुदायिक विद्यालयको अद्यावधिक सूची सङ्कलन गरी वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	वडा कार्यालय र विद्यालयहरू

शिक्षक विद्यार्थी लगायत सरोकारवाल को सहभागितामा पोषण	प्रत्येक विद्यालयको वार्षिक कार्यतालिका र कार्यक्रम सञ्चालनको अभिलेख सङ्कलन गर्ने, जसमा पोषण दिवस/सप्ताह मनाइएको मिति, सञ्चालित गतिविधिहरू र सहभागीहरूको सङ्ख्या स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको विवरण संकलन गरी फोटोकपि वडामा प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने ।	वडा कार्यालय र विद्यालयहरू
दिवस/सप्ताह मनाउने विद्यालयको प्रतिशत १०० हुनुपर्ने ।	कार्यक्रम सञ्चालनको तस्वीर वा भिडियो क्लिपहरू (सम्भव भएसम्म) प्रमाणका रूपमा सङ्कलन गरी फाइलमा राख्ने ।	सम्बन्धित फोकल पर्सन

विद्यालयमा पोषण शिक्षा, खाद्य वातावरण, स्वास्थ्य सहायता सेवा, र सुशासनका सूचकहरूलाई समग्रमा हेर्दा, यी सबैले बालबालिकाको दीर्घकालीन स्वास्थ्य र पोषण सुधारमा प्रत्यक्ष योगदान पुर्याउँछन्। पाठ्यक्रममा पोषण शिक्षा एकीकरण, शिक्षक प्रशिक्षण, सचेतना अभियान, विद्यार्थी सहभागिता, र उपयुक्त सामग्रीको उपलब्धताले बालबालिकामा स्वस्थ खाने बानी र ज्ञान अभिवृद्धि गर्छ। त्यस्तै, विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम, पौष्टिक मेनु, स्वच्छ खानेपानी, अस्वस्थ खाना प्रतिबन्ध, करेसावारी प्रवर्द्धन, र विद्यार्थी/अभिभावक सन्तुष्टिले विद्यालयको खाद्य वातावरणलाई पोषणमैत्री बनाउँछ।

स्वास्थ्य र पोषण सहायता सेवामा नियमित जाँच, कुपोषण पहिचान, जुकाको औषधि, सूक्ष्म पोषक तत्व उपलब्धता, प्रशिक्षित स्वास्थ्यकर्मी, रेफरल प्रणाली, र अभिभावक सहभागिताले विद्यालयमा पोषण सेवा सुदृढ बनाउँछ। समग्रमा, विद्यालय विकास

योजनामा पोषण उद्देश्य, शिक्षा क्षेत्र र अन्य क्षेत्रबीच सहकार्य, स्रोत विनियोजन, समितिमा प्रतिनिधित्व, र नियमित प्रतिवेदनले पोषणमैत्री स्थानीय शासनलाई संस्थागत बनाउँछ। यसरी यी सूचक र विधिहरूलाई एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दा विद्यालय स्तरमै पोषण सुधारका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले अगाडि बढाउन सकिन्छ।

ख) पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NFLG) घोषणाका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रका सूचकहरू र प्रमाणीकरणका विधिहरू:

सि नं	सूचक	प्रमाणीकरणका लागि आवश्यक कागजातहरू	उपलब्ध हुने निकाय
१	गर्भवती महिलाले कम्तीमा ८ पटक पूर्व प्रसूति जाँच (ANC) गरेको प्रतिशत	स्वास्थ्य संस्थामा रहेको गर्भवती दर्ता किताब (ANC Register) को सक्कल वा प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गर्ने र फाइलिङ गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		दर्ता किताबबाट कम्तीमा ८ पटक ANC जाँच पूरा गरेका गर्भवती महिलाहरूको संख्या पहिचान गरी अभिलेखीकरण गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		प्रत्येक ANC जाँचको मिति, स्वास्थ्यकर्मीको हस्ताक्षर वा छाप स्पष्ट भए/नभएको रुजु गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
२	सुत्केरी महिलाले कम्तीमा ४ पटक	स्वास्थ्य संस्थामा रहेको सुत्केरी दर्ता किताब (PNC Register) को सक्कल वा	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

	उत्तर प्रसूति जाँच (PNC) गरेको प्रतिशत	प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गर्ने र फाइलिङ गर्ने।	
		दर्ता किताबबाट शिशु जन्मिएको ४२ दिनभित्र कम्तीमा ४ पटक PNC जाँच पूरा गरेका सुत्केरी महिलाहरूको संख्या पहिचान गरी अभिलेखीकरण गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		प्रत्येक PNC जाँचको मिति, स्वास्थ्यकर्मीको हस्ताक्षर वा छाप स्पष्ट भए/नभएको रुजु गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
३	गर्भवती महिलाले कम्तीमा १८० चक्की आइरन फोलिक एसिड (IFA) सेवन गरेको प्रतिशत	स्वास्थ्य संस्थामा रहेको गर्भवती दर्ता किताब (ANC Register) र IFA वितरण अभिलेखको सक्कल वा प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गरी फाइलिङ गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
४	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराएका महिलाको प्रतिशत	स्वास्थ्य संस्थामा रहेको प्रसूति दर्ता किताब (Delivery Register) तथा मासिक रिपोर्टको सक्कल वा प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गरी फाइलिङ गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) को मासिक रिपोर्ट, वडा कार्यालयको जन्मदर्ता अभिलेख तथा समुदायमा आधारित तथ्याङ्कबाट घर वा अन्यत्र सुत्केरी भएका महिलाहरूको संख्या सङ्कलन गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		प्रत्येक सुत्केरी अभिलेखमा मिति, स्थान (घर/संस्था) र स्वास्थ्यकर्मीको विवरण स्पष्ट भए/नभएको रुजु गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
५	जन्मेको १ घण्टाभित्र स्तनपान सुरु गरिएका शिशुको प्रतिशत	स्वास्थ्य संस्थामा रहेको प्रसूति दर्ता किताब (Delivery Register) वा नवजात शिशु दर्ता किताबको सङ्कलन वा प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गरी फाइलिङ गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		१ घण्टाभित्र स्तनपान सुरु गरिएका शिशुहरूको संख्या पहिचान गरी अभिलेखीकरण गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		अभिलेखमा जन्म समय, स्तनपान सुरु गरिएको समय र स्वास्थ्यकर्मी (नर्स/अहेव/चिकित्सक) को	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		विवरण स्पष्ट भए/नभएको रुजु गर्ने ।	
		HMIS वा मासिक/त्रैमासिक रिपोर्टिङ प्रणालीमा उपलब्ध तथ्याङ्कसँग क्रस-भेरिफिकेसन गर्ने ।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
६	६-५९ महिना उमेर समूहका बालबालिकाले वर्षमा दुई पटक भिटामिन A क्याप्सुल प्राप्त गरेको प्रतिशत	स्वास्थ्य संस्थाहरू तथा वडा कार्यालयबाट भिटामिन A कार्यक्रम सम्बन्धी रिपोर्टिङ फारमहरू (जस्तै: ९ नम्बर फारम), मासिक/त्रैमासिक/वार्षिक प्रतिवेदनको सञ्चालन वा प्रमाणित प्रतिलिपि सञ्चालन गरी फाइलिङ गर्ने ।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		वितरण अभिलेख (घरघुरी सर्वेक्षण फारम वा वितरण स्थल अभिलेख) मा बालबालिकाको नाम, उमेर र क्याप्सुल प्राप्त मिति स्पष्ट भए/नभएको रुजु गर्ने ।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा प्रत्येक चक्र तथा वार्षिक रूपमा प्रतिशत गणना गरी अभिलेख राख्ने ($\geq 90-100\%$ वा राष्ट्रिय/स्थानीय लक्ष्य	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		अनुसार पुगे/नपुगेको विश्लेषण गर्ने)।	
७	२ देखि ५९ महिनाका बालबालिकाहरूले वर्षमा दुई पटक जुकाको औषधी (Albendazole) पाएको प्रतिशत	स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) तथा वडा कार्यालयबाट जुकाको औषधी वितरण कार्यक्रम सम्बन्धी मासिक/त्रैमासिक/वार्षिक रिपोर्टिङ फारम (जस्तै: ९ नम्बर फारम) सङ्कलन गर्ने	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		जुकाको औषधी वितरण रजिस्टरमा प्राप्त गर्ने बालबालिकाको उमेर समूह (६ - ५९ महिना) स्पष्ट उल्लेख भएको अभिलेख	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा प्रत्येक चक्र तथा वार्षिक रूपमा प्रतिशत गणना (≥९०-१००% वा राष्ट्रिय लक्ष्य अनुसार पुगे/नपुगेको विश्लेषण)	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
८	२४ महिनासम्मका बालबालिकाले नियमित वृद्धि अनुगमन (Growth Monitoring and Promotion - GMP)	स्वास्थ्य संस्थाका अभिलेखहरू: स्थानीय तहभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV)	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

	गरेको औसत पटक	हरूसँग रहेको बाल स्वास्थ्य कार्ड (Child Health Card) वा वृद्धि अनुगमन दर्ता किताब (Growth Monitoring Register) को समीक्षा गर्ने ।	
		दर्ता किताब वा कार्डबाट प्रत्येक बालबालिकाले २ वर्षको उमेरभित्र (० देखि २४ महिना) वृद्धि अनुगमन गराएको कुल पटकको सङ्ख्या सङ्कलन गर्ने ।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		स्वास्थ्य संस्थाबाट प्राप्त हुने मासिक/त्रैमासिक रिपोर्टिङ फारमहरूमा वृद्धि अनुगमनसम्बन्धी तथ्याङ्क समावेश भएमा त्यसलाई पनि आधार मान्ने ।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
९	वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता भएका बालबालिका मध्ये जन्मेदेखि ६ महिनासम्म पूर्ण स्तनपान (Exclusive Breastfeeding - EBF)	बाल स्वास्थ्य कार्ड (Child Health Card) र वृद्धि अनुगमन दर्ता किताब (Growth Monitoring Register): स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) र महिला	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

	गराएको प्रतिशत	स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) हरूसँग रहेको बाल स्वास्थ्य कार्ड र वृद्धि अनुगमन दर्ता किताब को समीक्षा गर्ने। यी अभिलेखहरूमा शिशु जन्मेको मिति, हालको उमेर, र पूर्ण स्तनपान गराइरहेको वा नगराइरहेको अवस्था स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको हुनुपर्ने।	
		FCHV को मासिक रिपोर्ट: FCHV ले घरदैलो भ्रमणका क्रममा पूर्ण स्तनपानबारे सङ्कलन गरेको तथ्याङ्क र दिइएको परामर्शको रिपोर्ट।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		स्वास्थ्य संस्थाको मासिक रिपोर्टिङ फारम (जस्तै: ९ नम्बर फारम) र सोको प्रतिवेदन प्रणालीको समीक्षा गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
१०	वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता भएका बालबालिका मध्ये ६ महिनापश्चात् स्तनपानका साथै समयमै थप खाना	स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) हरूसँग रहेको बाल स्वास्थ्य कार्ड र वृद्धि अनुगमन दर्ता	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

	(Complementary Feeding) को सुरुवात गरेको प्रतिशत	किताब को समीक्षा गर्ने। यी अभिलेखहरूमा शिशु ६ महिना पूरा भएपछि थप खाना सुरुवात गरेको/नगरेको मिति र यससम्बन्धी टिप्पणी स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको हुनुपर्ने।	
		FCHV को मासिक रिपोर्ट: FCHV ले घरदैलो भ्रमणका क्रममा ६ महिना पूरा भएका शिशुहरूलाई थप खाना खुवाउन सुरु गरेको/नगरेको र दिइएको परामर्शको रिपोर्ट।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता भएका ६ देखि ८ (वा ६ देखि १२) महिनाका कुल बालबालिकाहरूको सङ्ख्या र तीमध्ये समयमै थप खाना सुरु गरेका शिशुहरूको सङ्ख्याका आधारमा प्रतिशत गणना गर्ने	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
११	वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता भएका बालबालिका मध्ये कम तौल (Underweight)	बाल स्वास्थ्य कार्ड (Child Health Card) र वृद्धि अनुगमन दर्ता किताब (Growth Monitoring Register): स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी,	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

	भएका बालबालिकाको प्रतिशत	स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) हरूसँग रहेको बाल स्वास्थ्य कार्ड र वृद्धि अनुगमन दर्ता किताब को समीक्षा गर्ने	
		देखि ५९ महिना उमेर समूहका कुल वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता भएका बालबालिकाको सङ्ख्या र तीमध्ये कम तौल (Yellow/Red Zone मा पर्ने) भएका बालबालिकाको सङ्ख्या सङ्कलन गरी प्रतिशत गणना गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
१२	कम तौलका शिशुको जन्म प्रतिशत (Percentage of Low Birth Weight - LBW)	स्वास्थ्य संस्थाका अभिलेखहरू: स्थानीय तहभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, अस्पताल, तथा निजी अस्पताल/क्लिनिक यदि छन् भने) मा रहेको प्रसूति दर्ता किताब (Delivery Register) वा नवजात शिशु दर्ता किताब को समीक्षा गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		दर्ता किताबमा जन्मेका प्रत्येक शिशुको जन्म तौल (किलोग्राममा) र जन्मिएको मिति/समय स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको हुनुपर्छ। यो विवरण शिशु जन्मेको १ घण्टाभित्र नापिएको हुनुपर्छ।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		यी अभिलेखहरूबाट कुल जन्मेका शिशुहरूको सङ्ख्या र २.५ किलोग्रामभन्दा कम तौलका शिशुहरूको सङ्ख्या पत्ता लगाई प्रतिशत गणना गर्ने ।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
१३	पूर्ण खोपयुक्त स्वास्थ्य संस्था (Fully Immunized Health Facility)	खोप दर्ता किताब (Immunization Register) र खोप कार्ड (Immunization Card) को समीक्षा: स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) मा रहेको खोप दर्ता किताब र अभिभावकसँग रहेको खोप कार्डको समीक्षा गर्ने	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		मासिक/त्रैमासिक खोप रिपोर्टिङ फारम: स्वास्थ्य संस्थाबाट जिल्ला/पालिकामा पठाइने खोप कार्यक्रमको मासिक/त्रैमासिक रिपोर्टिङ फारम (जस्तै: खोप सम्बन्धी फारम) को समीक्षा गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		लक्षित बालबालिकाको सङ्ख्या: स्थानीय तहमा रहेका १ वर्षमुनिका र २ वर्षमुनिका बालबालिकाको अनुमानित सङ्ख्या (प्रोजेक्शन) स्वास्थ्य शाखाबाट प्राप्त गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
१४	पूर्ण मात्रामा (१८० स्याचेट) बालभिटा (Micronutrient Powder - MNP) पाएका बालबालिकाको प्रतिशत	बालभिटा वितरण अभिलेख: स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) हरूसँग रहेको बालभिटा वितरण दर्ता किताब वा अभिलेख को समीक्षा गर्ने	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		यी अभिलेखहरूमा बालबालिकाको नाम, उमेर, र प्रत्येक महिना वितरण गरिएका बालभिटा स्याचेटको सङ्ख्या	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		स्पष्ट रूपमा उल्लेख भएको हुनुपर्छ। प्रत्येक बालबालिकाले कुल १८० स्याचेट प्राप्त गरे/नगरेको सुनिश्चित गर्ने।	
१५	बालबालिकालाई झाडा पखाला लागेको बेला जिंक चक्री (Zinc Tablet) र पुनर्जलीय झोल (Oral Rehydration Solution - ORS) खुवाउने गरेको प्रतिशत	स्वास्थ्य संस्थाका अभिलेखहरू: स्वास्थ्य संस्थाहरू (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र) मा रहेको बालबालिकामा झाडा पखालाको उपचारसम्बन्धी दर्ता किताब (Diarrhea Case Register) वा एकीकृत बालरोग व्यवस्थापन (IMCI) फारम को समीक्षा गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) ले घरदैलो भ्रमणका क्रममा झाडा पखालाका केसहरू र उनीहरूलाई प्रदान गरिएको सेवा (जिंक/ORS वितरण र परामर्श) को मासिक रिपोर्ट हेर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		स्वास्थ्य संस्थाको स्थलगत अवलोकन गरी जिंक चक्री र ORS को भण्डारण अवस्था र स्टक रजिस्टर को समीक्षा गर्ने। स्टक सकिएको (Stock out) वा अपर्याप्त भएको गुनासो भए/नभएको बुझ्न स्वास्थ्यकर्मी र FCHV सँग अन्तर्वार्ता गर्ने।	गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
१६	२६ हप्तासम्म आइरन फोलिक एसिड (IFA) चक्री पाएका किशोरीको प्रतिशत	विद्यालयमा आधारित अभिलेखहरू: विद्यालयमा सञ्चालित साप्ताहिक आइरन फोलिक एसिड वितरण कार्यक्रमको दर्ता किताब (Register) को समीक्षा गर्ने। यसमा प्रत्येक किशोरीले कुन हप्तामा कति चक्री प्राप्त गरे भन्ने विवरण उल्लेख भएको हुनुपर्छ।	विद्यालय, गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था
		स्वास्थ्य संस्था र सामुदायिक अभिलेखहरू: विद्यालय बाहिरका किशोरीहरूका लागि स्वास्थ्य संस्था (उपस्वास्थ्य चौकी, स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक	विद्यालय, गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

		स्वास्थ्य केन्द्र) वा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV) मार्फत हुने वितरणको दर्ता किताब वा रिपोर्टिङ फारम को समीक्षा गर्ने।	
		किशोरीहरूको स्वास्थ्य/पोषण कार्ड: यदि किशोरीहरूका लागि छुट्टै स्वास्थ्य/पोषण कार्ड प्रयोगमा छ भने सोको समीक्षा गर्ने।	विद्यालय, गाउँपालिका, स्वास्थ्य शाखा, स्वास्थ्य संस्था

मातृ तथा बाल पोषण सेवासँग सम्बन्धित सूचकहरूमा ANC भ्रमण, IFA कभरेज, पूर्ण स्तनपान, पूरक आहार परामर्श, भिटामिन ए, जुकाको औषधि, GMP, MAM व्यवस्थापन, र MNP वितरण जस्ता सेवाहरू समावेश छन्। यी सूचकहरूले गर्भावस्था, जन्मपश्चात हेरचाह, शिशु तथा बालबालिकाको पोषण अवस्थालाई प्रत्यक्ष रूपमा मापन गर्दछ। साथै, कुपोषण व्यवस्थापनका लागि OTCs/ITCs स्थापना, उपचार कभरेज, रेफरल संयन्त्र, RUTF उपलब्धता, र अनुगमन प्रणालीले गम्भीर कुपोषण भएका बालबालिकाको उपचार र पुनःस्थापनामा योगदान पुर्याउँछ। सूक्ष्म पोषक तत्व कमी नियन्त्रणमा आयरन पूरक, आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग, र एनीमिया अवस्थाको मूल्याङ्कनले दीर्घकालीन पोषण सुधारलाई थप टेवा पुर्याउँछ।

स्वास्थ्य सेवामार्फत पोषण प्रवर्द्धनमा प्रशिक्षित स्वास्थ्यकर्मी, परामर्शको निरन्तरता, IEC सामग्री, सामुदायिक कार्यक्रम, र अन्य स्वास्थ्य कार्यक्रमसँग पोषण सन्देशको एकीकरणले जनस्तरमा पोषण चेतना अभिवृद्धि गर्छ। अन्ततः, स्वास्थ्य प्रणाली शासन

र समन्वयमा स्थानीय योजना र बजेटमा पोषणको समावेश, अन्य क्षेत्रसँग सहकार्य, स्रोत विनियोजन, समितिमा प्रतिनिधित्व, र नियमित अनुगमनले पोषणमैत्री शासनलाई संस्थागत बनाउँछ। यसरी मातृ तथा बाल पोषण सेवा, कुपोषण व्यवस्थापन, सूक्ष्म पोषक तत्व नियन्त्रण, शिक्षा, र शासनका सूचकहरूलाई एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दा स्थानीय तहमा पोषण सुधारका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले अगाडि बढाउन सकिन्छ।

ग) पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NFLG) अन्तर्गत महिला र बालबालिका क्षेत्रका सूचक प्रमाणिकरण विधि

सि. नं.	सूचक	प्रमाणिकरणका लागि आवश्यक कागजातहरू	उपलब्ध हुने निकाय
१	न्यायिक समिति, प्रहरी, एकद्वार सकट व्यवस्थापन केन्द्रमा दर्ता भएका लैङ्गिक हिंसाका घटना मध्ये फछ्यौट भएका घटनाको प्रतिशत	गाउँपालिका/ वडाको न्यायिक समितिमा लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी दर्ता भएका उजुरीको विस्तृत अभिलेख (मिति, घटनाको प्रकार, पीडितको विवरण, उजुरीको अवस्था) सङ्कलन गरी वडामा प्रमाणित गर्ने र वडाको छाप लगाउने।	स्थानीय पञ्जीकाधिकारीको कार्यालयमा (सम्बन्धित वडा)
		स्थानीय प्रहरी चौकी वा इकाईमा दर्ता भएका लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी उजुरी र जाहेरीको अभिलेख सङ्कलन गर्ने र फाइलमा राख्ने।	प्रहरी चौकी र वडा कार्यालय
		प्रत्येक दर्ता भएका घटनाको हालको स्थिति (फछ्यौट भयो/भएन, अदालती प्रक्रियामा, अनुसन्धानमा) संख्या एकिन गर्ने र प्रतिवेदन राख्ने।	वडा कार्यालय

२	महिनावारी हुँदा स्वास्थ्य र सुरक्षाको दृष्टिकोणले जोखिमयुक्त स्थानमा राख्ने घरधरीहरू नभएको	स्थानीय तहको प्रतिनिधि, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV), महिला वडा सदस्य, वा सामाजिक परिचालकको नेतृत्वमा घरधुरी सर्वेक्षण गर्ने। सर्वेक्षणमा महिनावारीका बेला महिलाहरूलाई कहाँ सुत्न लगाइन्छ, कस्ता खानेकुरा दिइन्छ र कस्ता व्यवहार गरिन्छ भनी प्रश्नावलीका माध्यमबाट जानकारी सङ्कलन गरी प्रमाणित गरेर फाइलमा राख्ने।	वडा कार्यालय र महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका
		स्थानीय तहका जनप्रतिनिधि, प्रहरी, स्वास्थ्यकर्मी र समाजका अगुवाहरूले नियमित रूपमा घरधुरीको स्थलगत अनुगमन गर्ने। महिनावारीका बेला महिलाहरूलाई एकल्याइएको छ/छैन, गोठ वा अन्य असुरक्षित स्थानमा राखिएको छ/छैन भनी प्रत्यक्ष अवलोकन गर्ने र प्रतिवेदन तयार गरि प्रमाणीकरण सहित फाइलमा राख्ने।	वडा कार्यालय , महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका र पोषण फोकल पर्सन
		स्थानीय प्रहरी कार्यालय वा न्यायिक समितिमा महिनावारीका कारण महिलालाई हिसामुक्त स्थानमा राखेको वा शारीरिक तथा मानसिक रूपमा दुर्व्यवहार गरेको भनी दर्ता भएका घटनाहरूको सङ्ख्या शून्य भएको प्रमाणित गर्ने पत्र वडाबाट प्रमाणित गरी	वडा कार्यालय , पोषण फोकल पर्सन

		फाइलमा राख्ने ।	
३	२० वर्ष उमेर नपुग्दै बच्चा जन्माउने महिलाको सख्या नभएको	वडा कार्यालयमा उपलब्ध विवाह दर्ताको अभिलेख (विवाहको उमेर) र नवजात शिशुको जन्मदर्ताको अभिलेख (आमाको उमेर र बच्चाको जन्म मिति) सङ्कलन गर्ने। यी दुई अभिलेखलाई क्रस-चेक गरी २० वर्ष नपुग्दै विवाह भएको र बच्चा जन्माएको अवस्था पत्ता लगाउने र वडावाट प्रमाणित गरी फाइलमा राख्ने ।	वडा कार्यालय
		स्वास्थ्य चौकि र बर्थिड सेन्टरमा दर्ता भएका गर्भवती र सुत्केरी महिलाहरूको उमेर र प्रसूतिको रेकर्ड सङ्कलन गर्ने। यसबाट २० वर्षभन्दा कम उमेरमा बच्चा जन्माएका महिलाहरूको सङ्ख्या भए नभएको यकिन गर्ने र प्रमाणहरू फोटोकपी गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	स्वास्थ्य चौकि र बर्थिड सेन्टर

		महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूले आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्रका गर्भवती, सुत्केरी र नवजात शिशुहरूको उमेरसहितको व्यक्तिगत लगतलाई प्रयोग गरी २० वर्षमुनिका आमाहरूको सङ्ख्या यकिन गर्ने र प्रमाणित गरी फाइलमा राख्ने ।	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका
४	सुनौला हजार दिनका घरपरिवारका सासु /बुहारी वा श्रीमान /श्रीमती बीच पोषण सम्बन्धी अनुशिक्षण लिएका वडाको प्रतिशत	वडाको स्वास्थ्य चौकि, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV), पोषण सहजकर्ता वा सामाजिक परिचालकको नेतृत्वमा सुनौला हजार दिनका घरपरिवारको अद्यावधिक लगत सङ्कलन गर्ने र प्रमाणीकरण गरी फाइलमा राख्ने ।	स्वास्थ्य चौकि, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV), पोषण सहजकर्ता
		स्वास्थ्य चौकि , वडा कार्यालय वा समुदायमा आधारित कार्यक्रमहरू (जस्तै: आमा समूह, पोषण समूह) द्वारा सञ्चालित अनुशिक्षण सत्रहरूको अभिलेख (मिति, विषयवस्तु, सहभागीको नाम र हस्ताक्षर) सङ्कलन गरी माइन्सूटको फोटोकपी फाइलमा राख्ने ।	स्वास्थ्य चौकि , वडा कार्यालय
५	वडामा गठन भएका युवा / बालसञ्जाल का सदस्यलाई पोषण	वडा कार्यालयबाट वडामा गठन भएका र सक्रिय रहेका युवा सञ्जाल र बाल सञ्जालहरूको अद्यावधिक सूची सङ्कलन गरी प्रमाणित प्रतिलिपी फाइलमा राख्ने ।	वडा कार्यालय र बालविकास सहजकर्ता

	सम्बन्धी अभिमुखीकरण गरिएका वडाको संख्या	पोषण अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संस्था (गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा, शिक्षा शाखा, गैसस वा समुदायमा आधारित संस्था) बाट संचालन भएका अभिमुखीकरणका उपस्थिति माइन्सूट वा सहभागीहरूको सूची सङ्कलन गरी वडावाट प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय र बालविकास सहजकर्ता
		पोषण अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी प्रतिवेदन, तालिम तालिका, कार्यक्रममा तस्विरहरु र यसका लागि विनियोजन भएको बजेटको विवरण अध्ययन गरी वडावाट प्रमाणीकरणका साथ फाइलिङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय र पोषण फोकल पर्सन

महिला सशक्तिकरण, बाल संरक्षण, प्रारम्भिक बाल विकास, हानिकारक सामाजिक अभ्यासहरूको सम्बोधन तथा पोषणमैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरूलाई समग्रमा हेर्दा, यी सबै क्षेत्रहरू बालबालिका र महिलाको पोषण सुधारसँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएका छन्। महिला सहभागिता, घरेलु स्रोतमा पहुँच, आयआर्जन, चेतना अभिवृद्धि, लैङ्गिक हिंसा नियन्त्रण, मातृ स्वास्थ्य सेवामा पहुँच जस्ता सूचकहरूले महिलाको पोषण सशक्तिकरणलाई मापन गर्दछ। त्यस्तै, जन्म दर्ता, बाल संरक्षण, बालविवाह रोकथाम, बाल श्रम नियन्त्रण, मनोसामाजिक सहयोग जस्ता सूचकहरूले बालबालिकाको पोषण र सुरक्षालाई सुनिश्चित गर्दछ।

प्रारम्भिक बाल विकास कार्यक्रमहरूमा पोषण शिक्षा, वृद्धि अनुगमन, IYCF अभ्यास, सुरक्षित वातावरण जस्ता सूचकहरूले बालबालिकाको दीर्घकालीन स्वास्थ्यलाई बल दिन्छन्। हानिकारक सामाजिक अभ्यासहरूमा कमी ल्याउने, पुरुषहरूको संलग्नता बढाउने, मिडिया अभियानमार्फत सचेतना फैलाउने कार्यले पोषणमैत्री वातावरण निर्माणमा योगदान पुर्याउँछ। अन्ततः, स्थानीय शासनमा महिला तथा बालबालिका क्षेत्रको सक्रिय सहभागिता, फोकल व्यक्ति, संयुक्त योजना र बजेट, तथा प्रतिवेदन प्रणालीले पोषणमैत्री शासनलाई संस्थागत बनाउँछ। यसरी यी सूचक र विधिहरूलाई एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दा स्थानीय तहमा पोषण सुधारका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले मूल्याङ्कन र अगाडि बढाउन सकिन्छ।

घ) पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NFLG) अन्तर्गत कृषि क्षेत्रका सूचक प्रमाणिकरणका विधि

सि.नं.	सूचक	प्रमाणिकरणका लागि आवश्यक कागजातहरू	उपलब्ध हुने निकाय
१	करेसाबारी भएका घरधुरी मध्ये सागसब्जी, तरकारी तथा फलफूल उत्पादन गरेका घरपरिवारको प्रतिशत	स्थानीय तहको कृषि शाखा, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV), वा पोषण फोकल पर्सनको नेतृत्वमा सम्पूर्ण घरधुरीको अद्यावधिक लगत तयार गर्ने। यस लगतमा करेसाबारी भएका घरधुरीको पहिचान गर्ने र प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलिङ्ग गर्ने। कुन-कुन प्रकारका सागसब्जी, तरकारी (मौसमअनुसार) उत्पादन गरिएको छ र कम्तीमा पनि एक घर ५ फलफूलको बोट (जस्तै: मेवा, केरा, कागती) वा फल दिने बिरुवा लगाइएको छ/छैन यकिन गर्ने साथै सर्वेक्षणका क्रममा करेसाबारीको अवस्था	कृषि शाखा र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका कृषि शाखा र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका

		र उत्पादनको डिजिटल तस्विर लिने र सोको प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	
		करेसाबारीका उत्पादनहरू स्थानीय उपभोक्ता समूह वा सहकारीमार्फत बजारीकरण भएको छ भने त्यसको अभिलेख तयार गरी सोको प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका
२	अन्न, सागसब्जी, गेडागुडी, फलफूल लगायतका खानाको नियमित उपयोग गर्ने घरधुरीको प्रतिशत	वडा तहको स्वास्थ्य शाखा, कृषि शाखा, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV), वा सामाजिक परिचालकको नेतृत्वमा घरधुरी उपभोग सर्वेक्षण गर्ने। यसमा प्रत्येक घरधुरीका सदस्यहरू, विशेषगरी महिला, बालबालिका र परिवारको जिम्मेवार व्यक्तिसँग २४ घण्टे खाद्य पुनःस्मरण विधि (24-hour Dietary Recall Method) वा ७ दिने खाद्य आवृत्ति विधि (7-day Food Frequency Questionnaire) प्रयोग गरी कुन-कुन खाद्य समूहका खानाहरू कति मात्रामा र कतिपटक उपभोग गरियो भन्ने जानकारी सङ्कलन गर्ने र प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका

		नियमित रूपमा पोषणसम्बन्धी सूचकहरू मापन गर्न गरिने सर्वेक्षणमा समावेश गरिने खाद्य विविधतासम्बन्धी प्रश्नहरूबाट प्राप्त डाटालाई प्रत्येक घरधुरीको खाद्य विविधता स्कोर गणना गर्ने र प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका
३	स्थानीय स्तरमा पाईन रैथान बाली प्रवर्धन सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	स्थानीय तहको कृषि शाखा, वडा कार्यालय वा साझेदार संस्थासँग रहेका रैथाने बाली प्रवर्द्धनसम्बन्धी कार्यक्रम (तालिम, बीउ वितरण, प्रदर्शन बाली, गोष्ठी, महोत्सव) सञ्चालित वडाहरूको सूची सङ्कलन गर्ने। यसमा कार्यक्रमको मिति, प्रकृति र सहभागीहरूको विवरण समेतको प्रमाणित प्रतिलिपीहरू ।	कृषि शाखा र वडा कार्यालय
		स्थानीय तहको वार्षिक कृषि योजना र बजेटमा रैथाने बाली प्रवर्द्धनका लागि विनियोजित बजेटको विवरण हेर्ने र त्यसको खर्च प्रगति अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गरि फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र गाउँपालिका

		रैथाने बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रमबाट कति जना किसान वा घरधुरी प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भएका छन्, सो को विवरण तयार गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र वडा कार्यालय
४	खाद्य स्वच्छता र गुणस्तर परीक्षणको (Food hygiene and quality) बजार अनुगमन लिएको वार्षिक पटक (सङ्ख्या)	स्थानीय तहको बजार अनुगमन समिति, स्वास्थ्य शाखा वा उपभोक्ता हित संरक्षण शाखासँग रहेका खाद्य स्वच्छता र गुणस्तरसम्बन्धी बजार अनुगमनका विस्तृत प्रतिवेदनहरू सङ्कलन गर्ने । प्रत्येक प्रतिवेदनमा अनुगमनको मिति, स्थान, सहभागी टोली, अनुगमन गरिएका पसल/व्यवसायको सङ्ख्या र कैफियतको विवरण स्पष्ट उल्लेख भएको विवरण तयार गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र वडा कार्यालय
		स्थानीय तहको वार्षिक कार्ययोजनामा बजार अनुगमनको तालिका (फ्रिक्वेन्सी) समावेश भएको छ/छैन हेर्ने र त्यसअनुसार अनुगमन भएको छ/छैन भनी रुजु गरी सो को विवरण तयार गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र वडा कार्यालय

		अनुगमनमा विभिन्न प्रकारका खाद्य व्यवसायहरू (जस्तै: किराना पसल, होटल, रेस्टुरेन्ट, मिठाइ पसल, बेकरी, मासु पसल, दूध डेरी, तरकारी पसल, चामल मिल आदि) समावेश भएको एकिन् गरि सो को विवरण तयार गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	कृषि शाखा र वडा कार्यालय

विविध र पौष्टिक खाद्य पदार्थको उत्पादन, मूल्य श्रृंखला, घरेलु खाद्य सुरक्षा, महिला सशक्तिकरण तथा कृषि क्षेत्र भित्रको समन्वयलाई समग्रमा हेर्दा, यी सूचकहरूले स्थानीय तहमा पोषणमैत्री वातावरण निर्माणमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्याउँछ। विविध बाली प्रणाली, पौष्टिक बालीहरूको खेती, जलवायु-मैत्री अभ्यास, किसानलाई तालिम तथा प्राविधिक सहयोग, र स्थानीय बजारमा मौसमी उपलब्धता जस्ता सूचकहरूले उत्पादन पक्षलाई मजबुत बनाउँछ। त्यस्तै, मूल्य श्रृंखलामा स्थानीय खाद्य व्यवसाय, प्रशोधन प्रविधि, बजारमा पौष्टिक खाद्य पदार्थको उपलब्धता, किसान समूहहरूको बजारसँगको सम्बन्ध, र खाद्य सुरक्षा उपायहरूको कार्यान्वयनले पौष्टिक खाद्य पदार्थलाई उपभोक्तासम्म सुरक्षित र किफायती रूपमा पुर्याउने आधार तयार गर्छ।

घरेलु खाद्य सुरक्षामा आहार विविधता, खर्चको अवस्था, सामाजिक सुरक्षामा सहभागिता जस्ता सूचकहरूले परिवार स्तरमा पोषण पहुँचलाई मापन गर्दछ। महिला सशक्तिकरणका सूचकहरू निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता, स्रोतमा पहुँच, आयआर्जनमा संलग्नता, तालिममा सहभागिता, समय विनियोजनले कृषि र पोषणमा लैङ्गिक समानता बलियो बनाउँछ। अन्ततः, स्थानीय शासनमा कृषि क्षेत्रको समन्वय, योजना र बजेटमा पोषणका उद्देश्य, अन्य क्षेत्रसँग सहकार्य, समितिमा प्रतिनिधित्व, र नियमित प्रतिवेदनले पोषणमैत्री शासनलाई संस्थागत बनाउँछ। यसरी यी सूचक र विधिहरूलाई एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दा स्थानीय तहमा उत्पादनदेखि उपभोगसम्म पोषण संवेदनशील प्रणालीलाई प्रभावकारी ढङ्गले अगाडि बढाउन सकिन्छ।

ड) पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NFLG) सँग सम्बन्धित पशुपन्छी विकास क्षेत्रको सूचक प्रमाणिकरण विधि

सि.नं.	सूचक	प्रमाणिकरणका लागि आवश्यक कागजातहरू	उपलब्ध हुने निकाय
१	व्यवस्थित पशुपन्छी पालन गरी उपयोग गर्ने कृषक घरपरिवारको प्रतिशत	स्थानीय तहको पशु सेवा शाखा, वडा कार्यालय, वा पशु स्वास्थ्य स्वयंसेविका/प्राविधिकको नेतृत्वमा सम्पूर्ण पशुपन्छी पालक घरधुरीको अद्यावधिक लगत तयार गर्ने।	पशुपन्छी विकास शाखा र पशु प्राविधिक
		कस्ता खालका पशुपन्छीको पालिएका छन् र सो को सङ्ख्या (गाईवस्तु, भैंसी, बाखा, भेडा, कुखुरा, हाँस वंगुर खरायो आदि)। व्यवस्थित खोर/गोठको व्यवस्थापन (सफा, हावा खेल्ने, सुरक्षित)। पशुपन्छीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण र खोपको अवस्था। व्यवस्थित दानापानीको उपलब्धता। उत्पादित वस्तु (दूध, मासु, अण्डा, मल) को उपभोग वा बजारीकरणको अवस्था। पशुपन्छीको मलखादको व्यवस्थित सदुपयोग (करेसाबारी/खेतीमा) आदीको विवरण तयार गरी प्रतिवेदन फाइलिङ्ग गर्ने।	पशुपन्छी विकास शाखा र पशु प्राविधिक

		बीमा कम्पनी वा स्थानीय तहसँगको समन्वयमा पशुपन्छी बीमा गरिएका कृषकहरूको सङ्ख्या संकलन गरी प्रतिवेदन फाइलिङ्ग गर्ने ।	पशुपन्छी विकास शाखा, विमा प्राविधिक
२	दूधजन्य पदार्थहरू (दूध, दही, घिउ, पनीर, चीज), अण्डा तथा मासु जन्य (माछा। मासु) नियमित उपयोग गर्ने घरपरिवारको प्रतिशत	वडाको स्वास्थ्य शाखा, कृषि तथा पशु सेवा शाखा, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV), वा पोषण सहजकर्ताको नेतृत्वमा घरधुरी उपभोग सर्वेक्षण गर्ने। यसमा प्रत्येक घरधुरीका सदस्यहरू, विशेषगरी महिला, बालबालिका र परिवारको जिम्मेवार व्यक्तिसँग २४ घण्टे खाद्य पुनःस्मरण विधि (24-hour Dietary Recall Method) वा ७ दिने खाद्य उपभोग विधि (7-day Food Frequency Questionnaire) प्रयोग गरी कुन-कुन दूधजन्य, अण्डा र मासुजन्य पदार्थ कति मात्रामा र कतिपटक उपभोग गरियो भन्ने जानकारी सङ्कलन गर्ने। जसमा निम्न समुहहरूको खाना छ वा छैन एकिन गरि प्रतिवेदन तयार गर्ने र फाइलिङ्ग गर्ने। ● दूधजन्य पदार्थ: दूध, दही, घिउ, पनीर, चीज आदि।	पशुपन्छी विकास शाखा, पोषण फोकल पर्सन, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र पशु प्राविधिक

		● अण्डा: कुखुरा, हाँस लगायतका अण्डा । ● मासुजन्य पदार्थ: कुखुरा, खसि, राँगा, बङ्गरको मासु, माछा आदि ।	
३	पशु जन्ध खाद्यबस्तु (प्रतिव्यक्ति बार्षिक दुध ९१ लि., मासु १४ के.जी, अण्डा १५० वटा) उपलब्धता भएको परिवारको प्रतिशत	वडाको पशु सेवा शाखा, कृषि शाखा, स्वास्थ्य शाखा, वा पोषण फोकल पर्सनको नेतृत्वमा घरधुरी सर्वेक्षण गर्ने। यसमा प्रत्येक घरधुरीसँग निम्न जानकारी सङ्कलन गर्ने: ● पशुपन्छी पालनको विवरण: घरमै कुन-कुन पशुपन्छी पालिएका छन्, त्यसबाट बार्षिक औसत कति दूध, मासु (किलोग्राममा), र अण्डा उत्पादन हुन्छ। ● उपभोगको विवरण: उत्पादित वस्तुको कति प्रतिशत घरमै उपभोग हुन्छ। ● बजार खरिदको विवरण: बजारबाट बार्षिक औसत कति दूध, मासु, र अण्डा खरिद गरिन्छ (परिमाण र लागत) संकलन	पशुपन्छी विकास शाखा, पोषण फोकल पर्सन, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र पशु प्राविधिक

		गरी प्रमाणीकरणका साथ फाइलिङ्ग गर्ने ।	
		स्थानीय बजारमा दूध, मासु, अण्डाको आपूर्ति कति छ र यसले स्थानीय माग पूरा गर्न सक्छ/सक्दैन भनी तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गरी प्रमाणित प्रतिलिपी फाइलिङ्ग गर्ने ।	पशुपन्धी विकास शाखा, पोषण फोकल पर्सन, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र पशु प्राविधिक

पौष्टिक पशु-स्रोत खाद्य पदार्थ (ASF) उत्पादन, मूल्य श्रृंखला, घरेलु खपत, बाल पोषण, महिला सशक्तिकरण तथा स्थानीय शासनमा समन्वयलाई समग्रमा हेर्दा, यी

सूचकहरूले समुदायमा पोषण सुधारका लागि पशुपालन क्षेत्रको महत्व स्पष्ट देखाउँछ । उत्पादन पक्षमा मासु, दूध, अण्डा जस्ता खाद्य पदार्थको वृद्धि, प्रजातिको विविधता, सुधारिएको नस्लको प्रयोग, मौसमी उपलब्धता, तथा किसानलाई तालिम र प्राविधिक सहयोगले पोषणमैत्री पशुपन्छी पालनलाई टेवा पुर्याउँछ । मूल्य श्रृंखलामा स्थानीय व्यवसाय, प्रशोधन, बजारमा उपलब्धता, किसान समूहहरूको बजारसँगको सम्बन्ध, र खाद्य सुरक्षा उपायहरूको कार्यान्वयनले पशुपन्छीजन्य उत्पादनलाई सुरक्षित र किफायती रूपमा उपभोक्तासम्म पुर्याउने आधार तयार गर्छ ।

घरेलु खपतमा महिला र बालबालिकाको उपभोग अवस्था, आहार विविधता स्कोर, खर्चमा परिवर्तनले पोषण पहुँचलाई मापन गर्छ । बाल पोषणसँग सम्बन्धित पशुपन्छी व्यवस्थापनमा स्वच्छता अभ्यास, जागरूकता, र सिफारिस गरिएको उमेरमा ASF परिचयले दीर्घकालीन स्वास्थ्यलाई बल दिन्छ । महिला सशक्तिकरणका सूचकहरू स्वामित्व, निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता, आयआर्जन, तालिममा पहुँचले लैङ्गिक समानता र पोषण सुधारलाई जोड दिन्छन् । अन्ततः, स्थानीय शासनमा पशुपालन क्षेत्रको योजना, बजेट, अन्य क्षेत्रसँग सहकार्य, समितिमा प्रतिनिधित्व, तथा नियमित प्रतिवेदनले पोषणमैत्री शासनलाई संस्थागत बनाउँछ । यसरी यी सूचक र विधिहरूलाई एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दा स्थानीय तहमा पशुपालन क्षेत्रबाट पोषण सुधारका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले अगाडि बढाउन सकिन्छ ।

च) पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NFLG) सँग सम्बन्धित खानेपानी तथा सरसफाइ (WASH) क्षेत्रको सूचक प्रमाणिकरण विधि

सि.नं.	सूचक	प्रमाणिकरणका लागि आवश्यक कागजातहरू	उपलब्ध हुने निकाय
१	आधारभूत खानेपानी सेवा उपलब्ध भएका घरधुरी १०० प्रतिशत	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा वा तालिम प्राप्त जनशक्तिको नेतृत्वमा सबै घरधुरीको अद्यावधिक लगत तयार गर्ने। प्रत्येक घरधुरीमा खानेपानीको स्रोत, दूरी, उपलब्धता र गुणस्तरसम्बन्धी विस्तृत सर्वेक्षण प्रतिवेदन वडामा प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा NWASH फोकल पर्सन
		वडामा सञ्चालित खानेपानी योजनाहरूको लगत (कभरेज क्षेत्र, लाभान्वित घरधुरी सङ्ख्या, योजनाको अवस्था) सङ्कलन गरी प्रतिवेदन वडामा प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा NWASH फोकल पर्सन
		खानेपानीका स्रोतहरू र घरधुरीको अवस्थितिको GIS म्यापिङ गरी पहुँचको दूरी यकिन गरी प्रतिवेदन वडामा प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा

			NWASH फोकल पर्सन
२	आधारभूत सरसफाइ सेवा उपलब्ध भएका घरधुरीको प्रतिशत	वडा कार्यालय, सरसफाइ तथा स्वच्छता शाखा वा तालिम प्राप्त जनशक्तिको नेतृत्वमा सबै घरधुरीको अद्यावधिक लगत तयार गर्ने। प्रत्येक घरधुरीमा चर्पीको उपलब्धता (पक्की/सुधारिएको), चर्पीको प्रयोगको अवस्था, हात धुने व्यवस्था र घरवरपरको सरसफाइको अवस्था लगायतका विषयमा विस्तृत सर्वेक्षण गरी प्रतिवेदन वडामा प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा NWASH फोकल पर्सन
		ODF घोषणाको प्रमाण र त्यसपछिको दिगोपनाको अभिलेख हेर्ने। ODF घोषणापछि थप घरहरू बनेका छन् भने तिनमा पनि चर्पीको व्यवस्था सुनिश्चित भएको प्रमाणीकरणका आधारहरू संकलन गरी वडाबाट प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा NWASH फोकल पर्सन

		घरबाट निस्कने फोहोरमैलाको व्यवस्थित सङ्कलन र व्यवस्थापन (कम्पोस्ट मल, वर्गीकरण, सुरक्षित विसर्जन) भएको अभिलेख हेर्ने र वडाबाट प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने । फोटोहरु पनि राख्न सकिन्छ।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा N.W.A.S.H फोकल पर्सन
३	शौचालय गएपछि, बालबालिकाको दिशा धोएपछि, खाना खानु अघि, बालबालिकालाई दुध खुवाउनु अघि, फोहोर चलाएपछि साबुनपानीले हात धुने परिपाटीको विकास भएको घरधुरीको प्रतिशत	वडाको स्वास्थ्य शाखा, सरसफाइ तथा स्वच्छता शाखा, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका (FCHV), वा सामाजिक परिचालकको नेतृत्वमा गहन घरधुरी सर्वेक्षण गर्ने। सर्वेक्षणमा हात धुने पाँच महत्त्वपूर्ण समयमा साबुनपानीको प्रयोगको बारेमा प्रश्न सोध्ने र त्यसको विवरण प्रमाणित गरी फाइलिङ्ग गर्ने । परिवारका सदस्यहरूले महत्त्वपूर्ण समयमा (जस्तै: शौचालयबाट फर्किए पछि वा खाना खानुअघि) साबुनपानीले हात धोएको व्यवहार प्रत्यक्ष अवलोकन गर्ने र त्यसका विभिन्न प्रमाणहरु जुटाएर प्रमाणीकरण गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा N.W.A.S.H फोकल पर्सन वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा N.W.A.S.H फोकल
४	आधारभूत खानेपानी सेवा उपलब्ध भएका	वडाको शिक्षा शाखा, स्वास्थ्य शाखा, प्रशासन शाखा र अन्य सान्दर्भिक निकायबाट कार्यक्षेत्रभिन्न रहेका सबै	वडा कार्यालय, खानेपानी

	संस्थाको प्रतिशत	सार्वजनिक संस्थाहरूको अघावधिक सूची सङ्कलन गरी फाइलीङ्ग गर्ने ।	तथा सरसफाइ शाखा N _W A _S H फोकल
		प्रत्येक संस्थामा खानेपानीको स्रोत, धाराको सङ्ख्या, उपलब्धता, दूरी र गुणस्तरसम्बन्धी विस्तृत सर्वेक्षण वा संस्थागत अभिलेख सङ्कलन गर्ने र प्रमाणीकरण गरी फाइलीङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा N _W A _S H फोकल
		वडामा रहेका स्थानीय खानेपानी योजनाहरूले यी संस्थाहरूलाई समेटे/नसमेटेको र त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था हेर्ने र प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलीङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा N _W A _S H फोकल
५	आधारभूत सरसफाइ सेवा उपलब्ध भएका संस्थाको प्रतिशत	वडा।गाउँपालिकाको शिक्षा शाखा, स्वास्थ्य शाखा, प्रशासन शाखा र अन्य सान्दर्भिक निकायबाट कार्यक्षेत्रभित्र रहेका सबै सार्वजनिक संस्थाहरूको अघावधिक सूची सङ्कलन गर्ने र प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलीङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा N _W A _S H

			फोकल
		प्रत्येक संस्थामा चर्पीको सङ्ख्या, प्रयोगको अवस्था, सरसफाइ, पानीको उपलब्धता, हात धुने सुविधा र फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी विस्तृत सर्वेक्षण वा संस्थागत अभिलेख सङ्कलन गर्ने र प्रतिवेदन प्राप्त गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय, खानेपानी तथा सरसफाइ शाखा NWSH फोकल

खानेपानी तथा सरसफाइ (WASH) क्षेत्रका सूचकहरूलाई समग्रमा हेर्दा, सुरक्षित र पर्याप्त पानीमा पहुँच, सुधारिएको सरसफाइ सुविधाहरू, स्वच्छता व्यवहार प्रवर्द्धन, विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थामा हातधुने सुविधा, र स्थानीय शासनमा समन्वय सबै पोषणसँग प्रत्यक्ष रूपमा जोडिएका छन्। सुरक्षित पानीको स्रोत, पर्याप्त मात्रामा उपलब्धता, गुणस्तर परीक्षण, र समान पहुँचले परिवार र समुदायमा स्वास्थ्य सुधार गर्छ। त्यस्तै, सुधारिएको शौचालय, खुला दिसा बन्द, हातधुने सुविधा, र सरसफाइ अभ्यासले रोग नियन्त्रणमा योगदान पुर्याउँछ। स्वच्छता व्यवहारमा साबुन र पानी प्रयोग, सुरक्षित खाद्य व्यवस्थापन, र अभियानमा सहभागिताले पोषणमैत्री वातावरण निर्माणमा सहयोग पुर्याउँछ।

विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थामा हातधुने सुविधा, सुरक्षित पानी, शौचालय पहुँच, र पाठ्यक्रममा स्वच्छता सन्देशको एकीकरणले बालबालिका र समुदायमा दीर्घकालीन स्वास्थ्य सुधार ल्याउँछ। अन्ततः, स्थानीय शासनमा WASH क्षेत्रको योजना, बजेट, अन्य क्षेत्रसँग सहकार्य, समितिमा प्रतिनिधित्व, र नियमित प्रतिवेदनले पोषणमैत्री शासनलाई संस्थागत बनाउँछ। यसरी यी सूचक र विधिहरूलाई एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दा खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रले पोषण सुधारका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले अगाडि बढाउन सक्ने आधार तयार हुन्छ।

छ) पोषण-मैत्री स्थानीय शासन (NPLG) सँग सम्बन्धित शासकीय प्रबन्ध क्षेत्रका सूचक प्रमाणिकरण विधि

सि.नं	सूचक	प्रमाणिकरणका लागि आवश्यक कागजातहरू	उपलब्ध हुने निकाय
१	गाँउ /नगरपालिका स्तरीय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्देशक ससमसिको बैठकको सख्या	समितिको प्रत्येक बैठकको माइन्टको सक्कल वा प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गर्ने र फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
		स्थानीय तहको वार्षिक कार्ययोजनामा निर्देशक समितिको बैठक तालिका समावेश भए/नभएको हेर्ने र त्यसअनुसार बैठक बसेको छ/छैन भनी रुजु गर्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
२	वडा स्तरीय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा सहजीकरण	समितिको प्रत्येक बैठकको माइन्टको सक्कल वा प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गर्ने र फाइलिङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय, पोषण फोकल पर्सन

	समितिको बैठकको सख्या	वडा कार्यालयको वार्षिक कार्ययोजनामा वडास्तरीय समितिको बैठक तालिका समावेश भए/नभएको हेर्ने र त्यसअनुसार बैठक बसेको छ/छैन भनी रुजु गर्ने।	वडा कार्यालय, पोषण फोकल पर्सन
३	स्थानीय तहको आवधिक योजना तथा वार्षिक कार्यक्रममा बहुक्षेत्रीय पोषण योजना अनुसारका कार्यक्रम समावेश	स्थानीय तहको आवधिक योजनाको दस्तावेज (Document) सङ्कलन गरी त्यसको समीक्षा गर्ने। योजनामा पोषणसम्बन्धी उद्देश्य, रणनीति र क्रियाकलापहरू स्पष्ट उल्लेख छन्/छैनन् भनी हेर्ने र सो को प्रमाणित प्रतिलिपी फाइलिङ्ग गर्ने।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
		MSNP मा उल्लेखित मुख्य क्रियाकलापहरू (Key Activities) मध्ये कति र कस्ता कार्यक्रमहरू आवधिक योजनामा समावेश छन् भनी रुजु गर्ने।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
		स्थानीय तहको प्रत्येक आर्थिक वर्षको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट पुस्तिका सङ्कलन गरी प्रमाणीकरणका साथ फाइलिङ्ग गर्ने।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
४	गाउँपालिकाले	गाउँपालिकाको प्रत्येक आर्थिक वर्षको	गाउँपालिकाको

	अनुदान तथा आन्तरिक आयबाट पोषण कार्यक्रमका लागि बजेट विनियोजन	वार्षिक बजेट पुस्तिका (Budget Book) वा बजेट वक्तव्य (Budget Speech) सङ्कलन गरी प्रमाणीकरणका साथ फाइलिङ्ग गर्ने ।	कार्यालय, पोषण शाखा
		बजेट पुस्तिकामा बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम (Multi-Sector Nutrition Plan - MSNP) अनुसारका विभिन्न क्षेत्र (स्वास्थ्य, कृषि, शिक्षा, खानेपानी, सरसफाइ, पशुसेवा, महिला तथा बालबालिका) मा विनियोजित पोषणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू र तिनीहरूका लागि छुट्याइएको बजेट रकम पहिचान गरी प्रमाणीकरणका साथ फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
५	पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमको समन्वय र सहजीकरण गर्न बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाले गरेको व्यवस्था	सचिवालयको बैठकका माइन्युटको सङ्कलन वा प्रमाणित प्रतिलिपि सङ्कलन गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
		सचिवालयको प्रत्येक बैठकको माइन्युटमा विगतका निर्णयहरूको प्रगति समीक्षा भएको छ/छैन यकिन गरी प्रगति प्रतिवेदनहरू प्रमाणीकरणका साथ फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा

	बमोजिमको सचिवालयको क्रियाशीलता		
६	स्थानीय तहको पोषण पाश्र्वचित्र तयार गरी नियमित अध्यावधिक	गाउँपालिकाको कार्यालयमा पोषण पाश्र्वचित्रको भौतिक प्रतिवेदन वा डिजिटल फाइल उपलब्ध भएको शुनिश्चितता गरी एक प्रति फाइलमा राख्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
		पोषण प्रोफाइल तथा अन्य पोषण सम्बन्धी दस्तावेजहरू सम्बन्धित समिति (जस्तै: पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्देशक समिति) वा गाउँ/नगरसभाबाट स्वीकृत भएको माइन्युट वा निर्णय हेर्ने र त्यसको फोटोकपि संकलन गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
		विभिन्न आ व हरुमा अघ्यावधिक गरिएका पाश्र्वचित्रका विभिन्न संस्करणहरू र तिनको प्रकाशन मिति हेरी त्यसको विवरणहरू फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिकाको कार्यालय, पोषण शाखा
७	स्थानीय तहमा पोषण	स्वास्थ्य शाखा विद्यालय र वडा कार्यालयबाट पोषण कर्नर स्थापना	वडा कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य

	कर्नरको स्थापना	भएका स्थानहरूको सूची सङ्कलन गरी सम्भव भए सम्म त्यसका फोटो सहित फाइलीङ्ग गर्ने ।	चौंकि, पोषण शाखा
		पोषण कर्नरमा राखिएको सेवाग्राही दर्ता अभिलेख (Register) को समीक्षा गर्ने र यसको प्रभावकारीताको वारेमा वडावाट प्रमाणीकरण गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	वडा कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य चौंकि, पोषण शाखा
८	गाउकार्यापालि कामा छुट्टै स्तनपान कक्षको व्यवस्था	गाउँ पालिकाको कार्यालय वडा कार्यालय स्वास्थ्य चौंकिहरूमा स्थापना गरिएका स्तनपान कक्षको स्थलगत अवलोकन गरी स्तनपान कक्षको प्रभावकारीताको वारेमा हेर्ने र फोटो सहितको विवरण फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौंकि
		गाउँ पालिकाको कार्यालय वडा कार्यालय स्वास्थ्य चौंकिहरूमा यस सम्बन्धी जानकारी मुलक वोर्डहरू भए/नभएको हेर्ने। कार्यालयका कर्मचारी र सेवाग्राहीसँग अन्तर्वार्ता गरी उनीहरूलाई स्तनपान कक्षबारे जानकारी छ/छैन बुझ्ने र प्रमाणीकरण गरी फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौंकि
९	स्थानीय विपद्	स्थानीय तहको विपद् व्यवस्थापन	गाउँपालिका, वडा

व्यवस्थापन योजनामा विपद पूर्व र विपद पश्चात गर्ने पोषण केन्द्रित पूर्व तयारीको	योजनाको दस्तावेज (Document) सङ्कलन गरी त्यसको समीक्षा गर्ने। योजनामा पोषण, खाद्य सुरक्षा, र जीविकोपार्जन सँग सम्बन्धित खण्डहरूको प्रमाणीकरण गरी फाइलिङ्ग गर्ने।	कार्यालय, स्वास्थ्य चौकि
योजना समावेश	जोखिम क्षेत्रमा पोषणको अवस्था विश्लेषण, खाद्य भण्डारणको योजना, आपत्कालीन खाद्यवस्तुको सूचीकरण, लक्षित समूह (गर्भवती, सुत्केरी, बालबालिका) को पहिचान, पोषण स्वयंसेवक/समूहको तयारी, आपत्कालीन पोषण सेवाका लागि आवश्यक सामग्रीको पूर्व तयारीका विवरणहरू संकलन गरी फाइलिङ्ग गर्ने।	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकि
	द्रुत पोषण अवस्था मूल्याङ्कनको योजना, आपत्कालीन खाद्य वितरणको कार्ययोजना, सुरक्षित पिउने पानी र सरसफाइको व्यवस्था, स्तनपान तथा शिशु तथा साना बालबालिकाको पोषण (IYCF) लाई सहयोग गर्ने उपायहरू, पोषण परामर्श सेवा, मनोसामाजिक सहयोग, कृषि तथा	गाउँपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकि, वातावरण शाखा

		पशुपन्छीको पुनःस्थापना सम्बन्धी विषयहरु समावेश भएका कागजातहरु संकलन गरी प्रमाणीकरण सहित फाइलिङ्ग गर्ने ।	
१०	बाल पोषण भत्ता वितरणको समयमा बालपोषणको महत्व र उच्चतम सदुपयोग सम्बन्धी सूचना / अभिमुखीकरण पाउने अभिभावकको प्रतिशत	बाल पोषण भत्ता वितरणको समयमा कति पटक अभिमुखीकरण संचालन भयो र प्रत्येक कार्यक्रममा सहभागी अभिभावकहरुको उपस्थितिको माइन्सूट सङ्कलन गरी प्रमाणीकरणका साथ फाइलिङ्ग गर्ने ।	गाउँपालिका वडा कार्यालय ,सामाजिक सुरक्षा शाखा

नीति तथा कानुनी प्रारूप, संस्थागत संयन्त्र, जवाफदेहिता, क्षमता निर्माण, र राजनीतिक प्रतिबद्धता जस्ता सूचकहरूले पोषणमैत्री स्थानीय शासनलाई मजबुत बनाउन आधार तयार गर्दछ। स्थानीय तहका नीतिहरूमा पोषणलाई प्राथमिकता दिनु, राष्ट्रिय रणनीतिसँग आवद्धता कायम गर्नु, बजेटमा पोषणका लागि छुट्टै विनियोजन गर्नु, र स्वस्थ आहारलाई समर्थन गर्ने नियमहरूको कार्यान्वयनले नीति स्तरमा पोषणलाई संस्थागत बनाउँछ। त्यस्तै, समितिहरूको स्थापना, फोकल व्यक्तिहरूको जिम्मेवारी,

विभिन्न शाखाहरूको भूमिका, र नागरिक समाज तथा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराउने संयन्त्रहरूले संस्थागत समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउँछ।

जवाफदेहिता र पारदर्शिताका सूचकहरू सार्वजनिक सुनुवाइ, नागरिक प्रतिक्रिया, गुनासो निवारण संयन्त्र, र सहभागितामूलक मूल्याङ्कनले पोषण कार्यक्रमलाई उत्तरदायी बनाउँछ। क्षमता निर्माणमा प्रशिक्षित जनशक्ति, विशेषज्ञता, स्रोत परिचालन, र बजेट विनियोजनले कार्यान्वयनलाई सहजता प्रदान गर्दछ। मुलतः, राजनीतिक प्रतिबद्धता र नेतृत्वमा स्थानीय पदाधिकारीहरूको सार्वजनिक अभिव्यक्ति, प्राथमिकतामा पोषणको समावेश, समितिमा सक्रिय सहभागिता, र नमुना व्यक्तिहरूको संलग्नताले पोषणमैत्री शासनलाई दीर्घकालीन रूपमा टिकाउ बनाउँछ। यसरी यी सबै सूचक र विधिहरू एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दा स्थानीय तहमा पोषण सुधारका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले अगाडि बढाउन सकिन्छ।

९. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

- नियमित अनुगमन वडा तथा पालिका स्तरबाट गरिनेछ।
- वार्षिक रूपमा सूचकहरूको समीक्षा गरिनेछ।
- आवश्यक सुधारात्मक कार्यहरू निरन्तर रूपमा संचालन गरिनेछ।

१०. प्रमाणीकरण तथा घोषणा प्रक्रिया

१. वडा स्तरमा सूचकहरूको स्व-मूल्याङ्कन
२. पालिका स्तरबाट अनुगमन तथा प्रमाणीकरण
३. जिल्ला स्तरबाट अनुगमन साथ सिफारिस
४. अन्तिम घोषणा तयारी तथा घोषणा कार्यक्रम

११. विभिन्न तह /निकायहरूको भूमिका तथा जिम्मेवारी

११.१ जिल्ला समन्वय समिति

- पालिका तथा वडा स्तरमा पोषणमैत्री घोषणा कार्यक्रमलाई नीति तथा योजना स्तरमा मार्गदर्शन गर्ने।
- विभिन्न विषयगत शाखा (स्वास्थ्य, शिक्षा, कृषि, पशुपालन, खानेपानी तथा सरसफाइ, महिला तथा बालबालिका) बीच समन्वय र सहकार्य सुनिश्चित गर्ने।
- पालिका र वडा स्तरमा भएका पोषण गतिविधिहरूको नियमित अनुगमन, समीक्षा र मूल्याङ्कन गर्ने।
- पोषणमैत्री वडा घोषणाका लागि आवश्यक प्राविधिक सहयोग, तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- पालिकाहरूलाई पोषणमैत्री गतिविधिहरूका लागि स्रोत परिचालन र बजेट विनियोजनमा सहयोग गर्ने।
- पोषणमैत्री वडा घोषणासँग सम्बन्धित प्रगति प्रतिवेदन संकलन, विश्लेषण र सार्वजनिक गर्ने।
- पालिका तथा वडा स्तरमा देखिएका चुनौतीहरूको समाधानका लागि मार्गदर्शन र सुधारात्मक सुझाव दिने।
- नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, विकास साझेदार तथा समुदायलाई सक्रिय सहभागितामा संलग्न गराउने संयन्त्र प्रवर्द्धन गर्ने।

११.२ गाउँपालिका

- नीति कार्यान्वयन र स्थानीयकरण: पालिकाले तयार पारेका पोषणमैत्री नीति, योजना र मार्गनिर्देशहरूलाई वडास्तरमा कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी।

- **समुदायस्तरमा समन्वयः** महिला समूह, बाल क्लब, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, कृषि तथा पशुपालन शाखा लगायतका स्थानीय संरचनासँग सहकार्य गरी पोषण प्रवर्द्धनात्मक गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने।
- **अनुगमन र प्रतिवेदनः** वडास्तरमा भएका पोषण गतिविधिहरूको नियमित अनुगमन गरी पालिकामा प्रतिवेदन पेश गर्ने।
- **सचेतना र सहभागिताः** समुदायमा पोषण शिक्षा, सचेतना अभियान, तथा सहभागितामूलक छलफलहरू आयोजना गर्ने।
- **स्रोत परिचालनः** स्थानीय स्रोत, स्वयंसेवक, तथा सामुदायिक समूहहरूको सक्रियता बढाएर पोषणमैत्री वातावरण निर्माण गर्ने।
- **लक्षित समूहमा ध्यानः** गर्भवती महिला, सुत्केरी, बालबालिका, किशोरी लगायतका संवेदनशील समूहमा पोषण सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने।

११.३ वडा कार्यालय

- कार्यक्रम सञ्चालन तथा अभिलेख व्यवस्थापन
- **समुदायस्तर सचेतना र सहभागिताः** पोषण शिक्षा, स्वास्थ्य, सरसफाइ, तथा बाल संरक्षणसँग सम्बन्धित सचेतना कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने।
- **लक्षित समूहमा पहुँच सुनिश्चितः** गर्भवती महिला, सुत्केरी, बालबालिका, किशोरी जस्ता संवेदनशील समूहलाई प्राथमिकता दिई कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- **स्रोत परिचालन र स्वयंसेवक सक्रियताः** स्थानीय स्रोत, महिला समूह, बाल क्लब, तथा स्वयंसेवकहरूलाई परिचालन गरी पोषणमैत्री गतिविधि विस्तार गर्ने।
- **अनुगमन र प्रतिवेदनः** वडास्तरमा भएका पोषण गतिविधिहरूको नियमित अनुगमन गरी पालिकामा प्रतिवेदन पेश गर्ने।

- **समन्वय र सहकार्य:** विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, कृषि तथा पशुपालन शाखा, खानेपानी तथा सरसफाइ समिति लगायतका स्थानीय संरचनासँग सहकार्य गर्ने।
- **नवीन अभ्यास प्रवर्द्धन:** करेसावारी, स्थानीय खाद्य उत्पादन, तथा पोषणमैत्री सामाजिक अभ्यासहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने।

११.४ विषयगत शाखाहरु

- **नीति तथा योजना स्तरमा समन्वय:** पालिका, वडा, विषयगत शाखा, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, कृषि तथा पशुपालन, खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रबीच सहकार्य गरी पोषणमैत्री स्थानीय शासनका लागि साझा योजना र लक्ष्य तय गर्ने।
- **कार्यक्रम सञ्चालन र कार्यान्वयन:** वडास्तरमा समुदायलाई लक्षित गरी पोषण शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा, खाद्य उत्पादन, सरसफाइ, विद्यालय पोषण कार्यक्रम जस्ता गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने।
- **स्रोत परिचालन र क्षमता विकास:** स्थानीय सरकार, विकास साझेदार, स्वयंसेवक, महिला समूह, बाल क्लब आदिबाट आर्थिक, मानव तथा प्राविधिक स्रोत परिचालन गर्ने र आवश्यक तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- **अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन:** वडा तथा पालिका स्तरबाट नियमित अनुगमन, त्रैमासिक समीक्षा, वार्षिक मूल्याङ्कन गरी सुधारात्मक कार्यहरू लागू गर्ने, र प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने।
- **सचेतना र सहभागिता:** समुदायमा सचेतना अभियान, छलफल, सहभागितामूलक मूल्याङ्कन सञ्चालन गरी नागरिक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

- **जवाफदेहिता र पारदर्शिता:** सार्वजनिक सुनुवाइ, नागरिक प्रतिक्रिया संयन्त्र, गुनासो व्यवस्थापन प्रणाली स्थापना गरी कार्यक्रमलाई पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउने।

१२. विविध

यस कार्यविधिमा आवश्यकता अनुसार निम्न कुराहरु थप गर्न सकिने छः

- **कार्यविधि संशोधन:** आवश्यकता अनुसार कार्यविधि परिमार्जन वा अद्यावधिक गर्न सकिने व्यवस्था।
- **थप सूचकहरु समावेश:** स्थानीय सन्दर्भअनुसार नयाँ सूचकहरु थप्न र घटाउन सकिने।
- **नवीन अभ्यासको समावेश:** सफल अभ्यास वा नवप्रवर्तनलाई कार्यान्वयनमा समावेश गर्ने।
- **समुदायको प्रतिक्रिया:** नागरिक सहभागिता र सुझावलाई कार्यान्वयनमा समावेश गर्ने।
- **लचिलोपन:** स्थानीय आवश्यकता, चुनौती वा अवसरअनुसार कार्यक्रमलाई अनुकूलन गर्ने।
- **दिगोपन सुनिश्चितता:** कार्यक्रमलाई दीर्घकालीन रूपमा टिकाउ बनाउन स्रोत परिचालन र क्षमता विकासमा ध्यान दिने।

आज्ञाले

डम्बरबहादुर रजनमगर

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत